O‘ZBEKISTONDA INFLYATSIYA VA NARXLAR O‘ZGARISHINING STATISTIK TAHLILI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyot fakulteti

Statistika kafedrasi

Katta o‘qituvchi: **Roziqova Gulmira Sharifovna**

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonda iste’mol narxlari va inflyatsiya darajasining 2020–2025-yillardagi o‘zgarishi rasmiy statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi iste’mol narxlari indeksining (INI) yillik dinamikasini baholash, narxlar o‘sish sur’atidagi o‘zgarishlarni statistik ko‘rsatkichlar yordamida izohlash hamda inflyatsiyani kuzatish va tahlil qilishning amaliy ahamiyatini ko‘rsatishdan iborat. Ishda dinamik qatorlar, o‘sish sur’ati, mutlaq o‘zgarish va indeks usullaridan foydalanildi. Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ma’lumotlar bazasiga ko‘ra, dekabr oyidagi INI 2020-yilda 111,1 foiz, 2021-yilda 110,0 foiz, 2022-yilda 112,3 foiz, 2023-yilda 108,8 foiz, 2024-yilda 109,8 foiz va 2025-yilda 107,3 foizni tashkil etgan. Bu qiymatlar tegishli yil dekabridagi narxlar oldingi yil dekabriga nisbatan qancha o‘zgarganini ko‘rsatadi. Tahlil natijalari inflyatsiya sur’ati yillar bo‘yicha bir xil bo‘lmaganini, 2022-yilda jadallashganini va 2025-yilda ko‘rib chiqilgan davr ichidagi eng past darajaga tushganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, inflyatsiya sur’atining pasayishi narxlar umumiy darajasi arzonlashganini anglatmasligi alohida ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: inflyatsiya, iste’mol narxlari indeksi, narxlar dinamikasi, statistik tahlil, o‘sish sur’ati, iste’mol savati, O‘zbekiston.

Abstract

This article statistically examines changes in consumer prices and inflation in Uzbekistan during 2020–2025 using official data. The study evaluates the annual dynamics

of the Consumer Price Index (CPI) and explains changes in the pace of price growth using basic statistical indicators. The analysis applies time-series comparison, absolute change, growth rates and index methods. Official SIAT data show that the December CPI relative to the previous December was 111.1% in 2020, 110.0% in 2021, 112.3% in 2022, 108.8% in 2023, 109.8% in 2024 and 107.3% in 2025. The results indicate that inflation varied over the period, accelerated in 2022 and declined to the lowest level within the observed period in 2025. A lower inflation rate means prices are rising more slowly; it does not necessarily mean that the overall price level has fallen.

Keywords: inflation, Consumer Price Index, price dynamics, statistical analysis, growth rate, consumer basket, Uzbekistan.

1. Kirish

Inflyatsiya bozor iqtisodiyotida narxlar umumiy darajasining ma’lum vaqt davomida oshishini ifodalovchi muhim makroiqtisodiy jarayondir. U aholining xarid qobiliyati, jamg‘armalar qiymati, korxonalarning xarajatlari, investitsiya qarorlari va davlat iqtisodiy siyosatiga ta’sir ko‘rsatadi. Narxlarning ayrim tovarlarda oshishi bilan umumiy inflyatsiyani farqlash muhim: inflyatsiya bitta mahsulot narxining emas, balki tovar va xizmatlar majmuasi narxlari o‘zgarishining umumlashtirilgan ko‘rsatkichidir.

Mavzuning dolzarbligi O‘zbekistonda narxlar dinamikasini muntazam kuzatish, aholi real daromadlarini baholash va iqtisodiy qarorlarni statistik dalillar asosida qabul qilish zarurati bilan belgilanadi. Inflyatsiya ko‘rsatkichini to‘g‘ri talqin qilish uchun uning qaysi davrga nisbatan hisoblanganini aniqlash lozim: oylik ko‘rsatkich oldingi oyga, yillik ko‘rsatkich esa ko‘pincha o‘tgan yilning mos oyiga yoki dekabr oyiga nisbatan hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi — 2020–2025-yillarda O‘zbekistonda iste’mol narxlari indeksining yillik dinamikasini statistik usullar yordamida tahlil qilish. Tadqiqot vazifalari: inflyatsiya va INI tushunchalarini yoritish; rasmiy ma’lumotlarni jadvalga keltirish;

yillararo o‘zgarishlarni hisoblash; natijalarni iqtisodiy mazmun jihatidan izohlash; statistik kuzatuv va siyosat uchun amaliy xulosalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti — O‘zbekiston Respublikasidagi iste’mol narxlari dinamikasi. Tadqiqot predmeti — inflyatsiyani ifodalovchi statistik ko‘rsatkichlar va ularning vaqt bo‘yicha o‘zgarishi. Maqolaning amaliy ahamiyati shundaki, keltirilgan formulalar va tahlil usullari statistika fanida dinamik qatorlarni o‘rganish hamda rasmiy iqtisodiy ma’lumotlarni izohlashda qo‘llanishi mumkin.

2. Adabiyotlar tahlili va nazariy asoslar

Inflyatsiyani o‘lchashda iste’mol narxlari indeksi keng qo‘llanadi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ma’lumotlar bazasida INI iste’molchi sotib oladigan tovar va xizmatlar majmui qiymatining o‘zgarishini ifodalovchi ko‘rsatkich sifatida tavsiflangan. Indeks iste’mol tarkibi va narx kuzatuvlari asosida hisoblanadi; natijada turli hududlar va mahsulot guruhlaridagi narx harakati umumlashtiriladi [1].

Markaziy bankning inflyatsiya ko‘rsatkichlariga oid ma’lumotlari oylik va yillik o‘zgarishlarni farqlash imkonini beradi. Masalan, 2024-yil dekabrida yillik inflyatsiya 9,8 foiz bo‘lgan, 2025-yil yanvarida esa o‘tgan yilning shu oyiga nisbatan 9,9 foiz qayd etilgan [2]. Bu misol turli davr kesimlari ko‘rsatkichlari bir-birining o‘rnida ishlatilmasligi kerakligini ko‘rsatadi.

Markaziy bankning 2024-yil yakunlari bo‘yicha sharhida xizmatlar narxlarining oshishi, energiya tariflarining erkinlashtirilishi va ayrim oziq-ovqat mahsulotlari taklifiga oid omillar umumiy inflyatsiya dinamikasiga ta’sir ko‘rsatgani qayd etiladi [3]. Ushbu omillar inflyatsiyani faqat yakuniy foiz orqali emas, balki tovar va xizmatlar guruhlari kesimida ham tahlil qilish kerakligini anglatadi. Biroq ushbu maqolaning asosiy miqdoriy tahlili yillik umumiy INI ko‘rsatkichlariga qaratilgan; omillar o‘rtasidagi sabab-oqibat bog‘lanishi alohida ekonometrik model bilan tekshirilmagan.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada rasmiy statistik ma’lumotlarni tanlash, guruhlash, taqqoslash va dinamik qatorlar tahlili usullaridan foydalanildi. Ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ma’lumotlar bazasidagi “Iste’mol narxlari indeksi (o‘tgan yil dekabriga nisbatan)” ko‘rsatkichidan olindi [1]. Jadvaldagi indeks qiymati 100 foizdan qancha yuqori bo‘lsa, narxlar oldingi yil dekabriga nisbatan shuncha oshganini bildiradi.

Inflyatsiya darajasi INI orqali quyidagicha ifodalanadi:

$$\pi_t = INI_t - 100\%$$

Bu yerda π_t — t-yildagi dekabr inflyatsiyasi; INI_t — shu yil dekabridagi iste’mol narxlari indeksi, oldingi yil dekabriga nisbatan foizda.

Dinamik qatorning mutlaq o‘zgarishi quyidagicha hisoblanadi:

$$\Delta\pi_t = \pi_t - \pi_{t-1}$$

Bu yerda $\Delta\pi_t$ — inflyatsiya darajasining oldingi yilga nisbatan o‘zgarishi, foiz punktida. O‘sish sur’atini nisbiy ko‘rinishda hisoblash uchun quyidagi formula qo‘llanadi:

$$T_o‘_s = (\pi_t / \pi_{t-1}) \times 100\%$$

Mazkur formuladagi nisbiy o‘sish sur’ati inflyatsiya foizining o‘zini taqqoslaydi; u narx indeksining yillik qiymati bilan aynan bir xil tushuncha emas. Hisob-kitoblar yaxlitlangan rasmiy ko‘rsatkichlarga asoslanganligi sababli natijalar ham taxminiy aniqlikda keltiriladi.

4. Natijalar va statistik tahlil

1-jadvalda 2020–2025-yillardagi iste’mol narxlari indeksi va undan kelib chiqadigan yillik inflyatsiya darajasi keltirilgan. INI 100 foizdan ayirilganda tegishli davrdagi inflyatsiya darajasi olinadi.

Yil	INI, % (oldingi yil dekabriga nisbatan)	Inflyatsiya, %	Oldingi yilga nisbatan o‘zgarish, foiz punkt
2020	111,1	11,1	—
2021	110,0	10,0	−1,1
2022	112,3	12,3	+2,3
2023	108,8	8,8	−3,5
2024	109,8	9,8	+1,0
2025	107,3	7,3	−2,5

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, SIAT ma’lumotlar bazasi [1]. Inflyatsiya va foiz punktidagi o‘zgarish muallif tomonidan hisoblangan.

Jadvaldan ko‘rinadiki, ko‘rib chiqilgan davrda inflyatsiyaning eng yuqori darajasi 2022-yilda — 12,3 foiz, eng past darajasi esa 2025-yilda — 7,3 foizni tashkil qilgan. 2021-yilda inflyatsiya 2020-yilga nisbatan 1,1 foiz punktga pasaygan. 2022-yilda esa 2,3 foiz punktga oshib, davr ichidagi eng yuqori qiymatga yetgan. 2023-yilda inflyatsiya 3,5 foiz punktga kamaygan, 2024-yilda 1,0 foiz punktga qayta ko‘tarilgan va 2025-yilda 2,5 foiz punktga pasaygan.

2020-yildan 2025-yilgacha inflyatsiya darajasi 11,1 foizdan 7,3 foizga tushgan. Farq −3,8 foiz punktni tashkil etadi. Bu ko‘rsatkich narxlar darajasi 3,8 foizga pasayganini emas, balki yillik narxlar o‘sish sur’ati 3,8 foiz punktga sekinlashganini anglatadi. Narxlar darajasi oldingi yillarda oshib bo‘lganligi sababli, inflyatsiya pasaygan davrda ham tovar va xizmatlarning ko‘pchiligi avvalgi davrga nisbatan qimmat bo‘lib qolishi mumkin.

2024-yildagi 9,8 foizlik inflyatsiya 2023-yildagi 8,8 foizdan yuqori bo‘lgan. Markaziy bank sharhida 2024-yil davomida xizmatlar narxlarining o‘sishi, energiya

resurslari tariflaridagi o‘zgarishlar hamda ayrim oziq-ovqat mahsulotlari bozoridagi taklif omillari narxlar dinamikasiga ta’sir qilgani ko‘rsatiladi [3]. Shu sababli umumiy INI ko‘rsatkichini sharhlashda mahsulot guruhlari kesimidagi ma’lumotlar ham muhim.

2025-yil uchun rasmiy SIAT qatorida yillik INI 107,3 foiz ko‘rsatilgan, bu dekabr oyida narxlar oldingi yil dekabriga nisbatan 7,3 foiz oshganini bildiradi [1]. Demak, 2025-yilda inflyatsiya sur’ati 2024-yilga qaraganda pastroq bo‘lgan. Bunday pasayishni narxlar mutlaq kamayishi bilan adashtirmaslik, balki narxlar o‘sishining sekinlashuvi sifatida talqin qilish lozim.

Statistik tahlilning cheklovi shundaki, yillik umumiy ko‘rsatkichlar narxlar o‘zgarishining barcha ichki sabablarini alohida aniqlab bermaydi. Masalan, oziq-ovqat, nooziq-ovqat va xizmatlar narxlari turli sur’atlarda o‘zgarishi mumkin. Sabablarni aniqroq baholash uchun tovar guruhlari bo‘yicha indekslar, iste’mol savati vaznlari, ish haqi va daromadlar, valyuta kursi, import narxlari hamda pul-kredit ko‘rsatkichlarini qo‘shib o‘rganish talab etiladi.

5. Amaliy tavsiyalar

Birinchidan, inflyatsiya bo‘yicha ma’lumotlar e’lon qilinganda oylik, yil boshidan va yillik ko‘rsatkichlar aniq ajratib berilishi kerak. Bu foydalanuvchilarning turli davrlarni noto‘g‘ri taqqoslash xavfini kamaytiradi.

Ikkinchidan, umumiy INI bilan birga oziq-ovqat, nooziq-ovqat mahsulotlari va xizmatlar bo‘yicha narxlar dinamikasini muntazam taqqoslash zarur. Bu umumiy ko‘rsatkichga qaysi guruhlar ko‘proq ta’sir qilayotganini tushunishga yordam beradi.

Uchinchidan, inflyatsiya aholi farovonligiga ta’sirini baholashda nominal daromadlar bilan bir qatorda real daromadlar ham tahlil qilinishi lozim. Agar daromadlarning o‘sishi narxlar o‘sishidan ortda qolsa, aholi xarid qobiliyati pasayishi mumkin.

To‘rtinchidan, talabalar va tadqiqotchilar rasmiy statistik ma’lumotlardan foydalanganda ko‘rsatkichning nomi, davri, o‘lchov birligi va manbasini ko‘rsatishlari zarur. Bu statistik hisob-kitoblarning tekshiriluvchanligini oshiradi.

6. Xulosa

O‘zbekistonda 2020–2025-yillardagi iste’mol narxlari indeksining statistik tahlili inflyatsiya darajasi vaqt davomida o‘zgarib borganini ko‘rsatdi. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, dekabr oyidagi yillik inflyatsiya 2020-yilda 11,1 foiz, 2021-yilda 10,0 foiz, 2022-yilda 12,3 foiz, 2023-yilda 8,8 foiz, 2024-yilda 9,8 foiz va 2025-yilda 7,3 foizni tashkil etgan. Eng yuqori qiymat 2022-yilda, eng past qiymat esa kuzatilgan davr doirasida 2025-yilda qayd etilgan.

Hisob-kitoblar 2020–2025-yillar oralig‘ida inflyatsiya sur’ati 3,8 foiz punktga pasayganini ko‘rsatadi. Biroq bu narxlar umumiy darajasi tushganini anglatmaydi; faqat yillik narx o‘sishining sekinlashganini bildiradi. 2024-yildagi vaqtinchalik ko‘tarilish esa narxlar dinamikasini turli tovar va xizmatlar guruhlari hamda iqtisodiy omillar kesimida o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, iste’mol narxlari indeksi inflyatsiyani baholashning muhim statistik vositasidir. Uning to‘g‘ri talqini uchun davrlar taqqoslanishi, indeks va inflyatsiya darajasi farqlanishi, rasmiy manbalar ko‘rsatilishi va natijalar iqtisodiy mazmun bilan izohlanishi kerak. Keyingi tadqiqotlarda oylik ma’lumotlar hamda oziq-ovqat, nooziq-ovqat va xizmatlar kesimidagi indekslarni qo‘shish tahlilning chuqurligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Iste’mol narxlari indeksi (turlari bo‘yicha) yillik dinamikasi, o‘tgan yil dekabriga nisbatan. SIAT ma’lumotlar bazasi. https://siat.stat.uz/data/3003/?lang=en (murojaat sanasi: 28.10.2026).

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik, yil boshidan va oylik inflyatsiya ko‘rsatkichlari. https://cbu.uz/uz/monetary-policy/annual-inflation/indicators/ (murojaat sanasi: 28.10.2026).

3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2024-yil yakunlari bo‘yicha inflyatsiya dinamikasi va narxlar omillari haqidagi sharh. https://cbu.uz/upload/medialibrary/57b/0k19fv1aey7lot5eyib3eae4rx8lc1jh/Markaziy-bank-yillik-hisoboti-2024_.pdf (murojaat sanasi: 28.10.2026).

4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Narxlar va indekslar: iste’mol narxlari statistikasi. https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/prices-and-indexes-2 (murojaat sanasi: 28.10.2026).

5. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: 2024 Article IV Consultation. IMF Press Release No. 24/2740, 26 June 2024. https://www.imf.org/en/news/articles/2024/06/26/pr24240-uzbekistan-imf-exec-board-concludes-2024-art-iv-consult.